

SOSYOLOJİK AÇIDAN DEVLET

Ali Yaşar SARIBAY*

Bertrand Badie-Pierre Birnbaum, *The Sociology of the State*, (Fransızcadan çeviren: Arthur Goldhammer), The University of Chicago Press, Chicago, 1983, ix + 167 sahife.

Devlet sosyoloji kuramında son zamanlara kadar üzerinde yoğun ilgi gösterilen bir konu olmamıştır. Ama bugün özellikle siyasal bilimle sosyoloji arasındaki işbirliği ve bu işbirliğinin meydana getirdiği ortak alan ve ilgiler, devlet olgusunu yeniden inceleme gündemine getirmiş, üstelik bu konuda yeni bakış açıları sağlanmıştır.

The Sociology of the State, hem devleti inceleyen geleneksel öncü yaklaşımları yeniden sorgulayan, hem de yeni perspektifler üzerinde çözümlemeler yapan bir kitap olarak ilgi çekici görünmektedir.

Kitap üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, sosyoloji kuramında devletin yerini tartışmakta, eski ve yeni kuramsal bakışları özetleyip eleştirmektedir. Bu bölümde incelenen kuramcılar, Marx, Durkheim ve Weber'dir. Yazarlar, Marx'ın devletin oluşumunu sosyo-politik değişkenlerle açıklayan ilk kuramcı olduğunu vurgulamakta; öte yandan, Marx'ın devleti bir kurum olarak gördüğünü de eklemektedirler. Yazarların Marx'a yönelttiği önemli eleştirilerden biri ise; Marx'ın devletin kaderini kapitalizmle özdeş kıldığı, kapitalizm sona erdiğinde devletin de ortadan kalkacağı görüşünün düzcizgisel (unilinear) bir gelişme anlayışını yansıttığına dairdir (s. 10-11).

Durkheim ise, devleti iş bölümündeki artışın yol açtığı yeni yapıların ve yeni iktidar biçimlerinin ürünü olarak görmüştür.

Dahası, Durkheim bilinen biyolojik organizmacı yaklaşımını devlete de yansıtmış, onu insan beyninin gördüğü düşünme işlevini gören bir organ olarak tanımlamıştır (s. 14).

Yazarların Marx'ı ve Durkheim'i karşılaştırmaları altını çizdikleri husus, içerdikleri zenginliklere karşın gerek Marx'ın gerek Durkheim'in devlet kuramları-

* Doç. Dr. Uludağ Üniversitesi İkt. İd. Bil. Fak. Kamu Yönetimi Bölümü.

nın tamamlanmamış olduğudur (s. 17). Bunun önemli bir sebebi, hiç şüphesiz, yazarların da işaret ettiği gibi, devletin her iki kuramcının çalışmalarında merkezi bir yer tutmamasıdır.

Weber'in çalışmalarında ise, devlet, merkezi bir öneme sahip olmuştur. Weber, her şeyden önce, sosyal sistemdeki değişmelerin sadece "üretim araçları" tarafından değil, "yönetim araçları" (means of administration) tarafından da etkilendiğine dikkatleri çekmiş olan bir kuramcıdır. Bunun için, o, bürokrasi üzerinde kapsamlı çözümlere girmiştir. Weber'in bu çözümlerinden çıkardığı sonuç bürokrasinin aynı zamanda Batı'da modern devletin çekirdeğini meydana getirmesi olmuştur. Hatta, Weber, yasal şiddet kullanma yanında devletin ikinci önemli ögesi olarak bürokrasiyi belirtmiştir. Bu bağlamda, Weber, Devletin doğuşunun patrimonyalizmin son buluşuna koşut olduğunu ve böylece devletin toplumda ayrı bir kurum haline geldiğini özellikle vurgulamıştır (s. 20-21).

Kitabın birinci bölümünde üzerinde son durulan konu, neo-fonksiyonalist devlet modelidir ki, bu model de hem klâsik fonksiyonalizmden, hem de Weber sosyolojisinden etkilenmiştir. Neo-fonksiyonalist devleti, modernleşen her toplumda görülen rasyonalize olma sürecinin bir boyutu olarak algılamaktadır (s. 26). Yazarlar, bu modeli ise, bir yandan devleti insanların yarattığı bir yapı (artifact) olarak değil de, doğal bir aşama olarak gördüğü; öte yandan devlete tek boyutlu bir bakışa sahip olduğu için eleştirmektedirler (s. 49).

İkinci bölüm, *devlet, toplum ve tarih* arasındaki ilişkiyi çözümlemeyi içermektedir. Bu bölümde, bu ilişki bağlamında bazı perspektifler ve bunları uygulayan kuramcılar (Nettl, Tilly, Wallerstein, Anderson gibi) üzerinde durulmakta ve özlü bir biçimde eleştirilmektedir. Yazarlar, devlet, toplum ve tarih arasındaki ilişki gözönüne alındığında, şu hususa özellikle dikkat edilmesi gerektiğini vurgulamaktadırlar: Devlet, sosyo-ekonomik ve siyasal değişme süreçlerinin doğurduğu bir sonuç değil, bir "icat" (invention)tır. Batı'da bu "icat"ı yaratan en önemli etken ise, Hristiyanlığın, Roma Hukukunun ve Yunan Felsefesinin oluşturduğu *kültürdür* (s. 61).

Nihayet üçüncü bölümde *devlet, merkez ve iktidar* kavramlaştırmaları yapılmakta, bu açıdan tarihsel, fakat özellikle çağdaş toplumlardaki gelişmeler irdelenmektedir. Sözkonusu kavramlaştırmalar çerçevesinde önerilen bazı çağdaş toplum tipolojileri ise şunlardır:

- Hem bir merkeze, hem de bir devlete sahip olan toplum tipi: Fransa,
- Bir devlete sahip, fakat bir merkeze sahip olmayan toplum tipi: İtalya,
- Bir merkeze sahip, fakat gerçek bir devlete sahip olmayan toplum tipi: İngiltere,
- Ne bir merkeze ne de bir devlete sahip olan toplum tipi: İsviçre (s. 103).

Yazarların kitabın sonunda devletin sosyolojik incelemesi açısından vardıkları önemli bir takım sonuçlar da bulunmaktadır. Fakat, burada bunların hepsine değil, sadece devleti "efsaneleştirilen" görüşlere uyarı olması bakımından önemli olan bir tanesine değinmek yerinde olacaktır. O da, devlete her zaman ve her yerde toplumların yönetiminin bir şekli olarak bakmanın yanlış olduğuna dair varılan sonuçtur (s. 137).

Sonuç olarak, belirtelim ki, kitabın üstünlüğü, sadece yazarların sahip oldukları sosyolojik bakışın çözümleyici ve eleştirel olmasıyla sınırlı değildir. Kitap, aynı

zamanda sosyolojide soyut kuramsal açıklamaların mutlaka tarihsel verilerle donatılması* gerektiğini bize yeniden hatırlatması, hatta buna bizzat somut bir örnek oluşturması bakımından da ayrı bir üstünlüğe sahiptir.

* *Kuramı tarihsel verilerle donatma girişimleri bugün sosyolojide "tarihsel sosyoloji" olarak isimlendirilen yeni bir disiplini ortaya çıkarmıştır. Bu yeni disiplinin kapsamı ve yönetimi açısından incelendiği bir derleme T. Skocpol tarafından yapılmıştır: Vision and Method in Historical Sociology, Cambridge, 1984. Bu derlemede Skocpol'un hem "Giriş", hem de "Sonuç" yazıları özellikle anılmaya değer.*